

## TOEKOMSTMUZIEK



Katerina Poladjan

# Toekomstmuziek

Vertaald uit het Duits door  
Goverdien Hauth-Grubben

De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie  
van het Nederlands Letterenfonds

**N**ederlands  
letterenfonds  
dutch foundation  
for literature

Oorspronkelijke titel *Zukunftsmusik*

© 2022 S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main

© 2023 Nederlandse vertaling Goverdien Hauth-Grubben /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld © Anton Hrzhybovskiy

Foto auteur © Andreas Labes

NUR 302

ISBN 978 90 284 5306 7

[www.wereldbibliotheek.nl](http://www.wereldbibliotheek.nl)



*Voor Alva*



Играем

*Laten we spelen!*





## I

Duizenden wersten of mijlen of kilometers ten oosten van Moskou stak het skelet van een radarstation de nachtelijke hemel in, zwak verlicht door de altijd brandende lampen van de gloeilampenfabriek. Het was een milde maart, de temperatuur lag net onder het vriespunt en de zanderige bodem van de braakliggende akkers was bedekt met vuile sneeuw. Sneeuw glinsterde ook op de helling waar de rivieroever steil omlaag liep; op de halfronde coulisse daarachter waren bleke sterren geprojecteerd, wat er mooi uitzag, en beneden, dat wist Janka, nam de stroom teerzwart en traag alles met zich mee, ook de tijd. Janka ging op een boomstronk zitten, trok de rits van haar parka omhoog en stak een sigaret op. Haar hand rook zurig naar metaal.

Halverwege de nachtdienst was de voorman voor het personeel komen staan. Hij had een transistorradio in de hoogte gehouden waaruit Chopins dodenmars schetterde. Jullie weten wat dat betekent, had hij geroepen, en hij had verkondigd dat het geen reden was om de moed te verliezen, want meer dan ooit had de Sovjet-Unie nu behoefte aan licht.

Nog twee uur tot zonsopgang. Janka gooide haar sigaret weg en keek hoe hij in het koude zand langzaam uitdoofde.

Een bonkend en schrapend geluid in de gang wekte Matvej Aleksandrovitj uit zijn slaap. Hij tastte naar zijn horloge op het nachtkastje en Gagarin gleed van zijn borst af. Het was nog geen half zes en Matvej hoopte maar dat Janka niet meteen haar kind zou wekken, zoals ze het gewoonlijk na haar nachtdienst deed; het kind zou blèren en zijn ochtendrituelen ernstig verstoren. Hij luisterde en krauwde Gagarin achter zijn oren. Het afgelopen jaar was de vacht van de oude kater dof geworden en Matvej was al bang geweest dat Gagarin dood zou gaan, maar die peinsde daar niet over.

Matvej Aleksandrovitj stond op om de radio aan te zetten. Ze speelden het derde deel uit Chopins tweede pianosonate, de dodenmars. Hij draaide het geluid zachter, posteerde zich in ondergoed naast zijn bed, ging op de toppen van zijn tenen staan, wat het begin van zijn dagelijkse gymnastiekoefeningen markeerde. Op dat moment begon de kleine Krosjka te huilen. Matvej zakte terug op zijn hakken en luisterde. Het kind verstomde. Het was dus nog mogelijk dat de andere bewoners niet allemaal wakker waren geworden en zo meteen in de gemeenschappelijke keuken zouden verschijnen. Matvej Aleksandrovitj trok zijn kamerjas aan en zijn pantoffels,

doorkruiste in twee stappen zijn kamer en sloop de gang op. Daar bleef hij even staan. Uit de kamer van de professor kwamen geluiden alsof er iemand in de beker van een tuba hoestte.

Op het fornuis van meneer en mevrouw Karis stond een grote pan met rijst en stukjes vlees. Zonder het licht aan te doen pakte hij een lepel en at hij direct uit de pan. Het vlees smaakte een beetje naar kip. Of was het slang? Waar haalden die twee een slang vandaan om te koken? In het amusementspark van de stad had je zelfs in de zomer alleen maar armetierige hazelwormen. Hij nam nog een paar happen, veegde zijn mond af aan een tot op de draad versleten handdoek en keek rond in de keuken, die in het matte schijnsel van een straatlantaarn haar verre aristocratische afkomst liet vermoeden.

Er woonden zes huurders onder het afbrokkelende stucwerk uit de gründerzeit en ze meden elkaar – voor zover de omstandigheden dat toelieten. De bewoners van de kamers aan het einde van de gang kwam Matvej maar zelden tegen, zoals meneer en mevrouw Karis of de oude professor, die zo'n onopvallend leven leidde dat Matvej zijn naam telkens weer vergat. In het middelste gedeelte van de gang bevond zich het domein van mevrouw Liebermann, daarnaast – in de grootste kamer van allemaal – woonde het echtpaar Kosolapi. Met de vrouwen in het voorste gedeelte van de woning had Matvej meer te maken, hun kamer lag tegenover de zijne.

Matvej Aleksandrovijsj legde de lepel in een teiltje met vuil

bestek en servies. Het gebrek aan netheid was een eeuwigdurend en vermoeiend onderwerp in de *kommoenalka*, maar uiteindelijk waren het meneer en mevrouw Karis die opruimden. Niemand wist wanneer ze dat deden, nog nooit had iemand hen dat zien doen. Alleen soms, midden in de nacht, meende Matvej Aleksandrovitsj dat hij hen in de weer hoorde met vuilnisblik, zwabber en bezem.

In de aangrenzende badkamer liet Janka het badwater stromen, waardoor zijn scheerbeurt voor onbepaalde tijd werd uitgesteld.

Een elektrische flits op de bovenleiding van de voorbijrijdende lijn 17 verlichtte het gezicht van Michail Potapitsj Toptigin, die als spaarpot op de bovenste plank troonde. Van de bewoners van de kommoenalka werd verwacht dat ze elke week een paar munten voor gemeenschappelijke aankopen van huishoudzeep of wc-papier tussen de ogen van de beer stopten. Michail Potapitsj Toptigin had altijd een lege buik, maar wederom als bij toverslag werden de voorraden aangevuld wanneer het nodig was. Niemand hoefde dan ook af te geven op hun systeem.

Matvej Aleksandrovitsj keek naar buiten. Er was in de straat maar één raam verlicht, de mensen sliepen als schapen. Maar in het schijnsel van een brandende kamerlamp lagen er misschien twee mensen in het liefdesspel verenigd op de bank. Blakend van gezondheid knuffelden en kusten ze elkaar tot aan zonsopgang. Matvej Aleksandrovitsj zuchtte en schrok, omdat zijn gezucht in de keuken zo enorm weergalmde. Hij zuchtte nogmaals, deze keer zachter. Hij bromde wat, knorde, neuriede, neuriede harder. Toen zong hij:

*Onsterflijke helden,  
voor ons heengegaan,  
vol van pijn, hart en geest,  
wij wenend hier staan.  
Gij zijt gevallen  
voor onze dromen,  
maar wij hen beklagen  
die na ons komen.*

Waar zouden die helden zich in onze keuken verstopt moeten hebben, waarde Matvej Aleksandrovitsj? Hij draaide zich om. Voor hem stond Maria Nikolajevna in een zachtroze ochtendjas, en of het gewoon overspronggedrag was of dat het de blonde haren waren die op Maria Nikolajevna's schouders vielen, blonde haren die overdag altijd waren opgestoken in een strakke knot, of dat het de kraag van haar nachthemd was die onder de revers van haar ochtendjas vandaan piepte, wist hij later niet meer. Maar hij liet zich in ieder geval meeslepen, pakte Maria Nikolajevna bij haar schouders en schetterde haar het refrein van het lied in het gezicht alsof er geen morgen was.

*Maar als in de toekomst  
ons volk vrij zal zijn  
en eenieder verlost  
van offers en pijn,  
dan zullen wij loven  
hoe gij ooit geleefd  
en naar de verlossing  
altijd hebt gestreefd!*

Matvej, doe eens wat rustiger. Ik zal thee voor ons zetten. Er zijn ook chocoladebonbons, speciaal bewaard voor de verjaardag van mijn moeder, maar u schijnt het nu harder nodig te hebben.

Als ik had geweten dat een patriottisch lied me in het genot van uw aanwezigheid en dat van chocoladebonbons zou brengen, had ik die kunstgreep allang toegepast.

Maria Nikolajevna deed het licht aan en begon op haar fornuis thee te zetten. Matvej Aleksandrovitsj keek naar haar enkels, waarvan een smalle witte streep te zien was tussen de zoom van haar ochtendjas en de met kunstbont afgezette boorden van haar pantoffels. Hij liet zich op een stoel zakken. Geen ster, geen zon had het recht om zo ver binnen te dringen in de baan van de andere hemellichamen, zodat het tot de onoverzienbare gevolgen kwam die zich nu voordeden in de vreselijke chaos van zijn gedachten.

Weet u, Maria Nikolajevna, ieder mens leeft in zijn eigen afgesloten wereld, dat is een hogere wet en lijkt me ook heel billijk. Maar uw dochter Janka leeft in een buitengewoon vreemde en heel verre kosmos. En mag ze daarom, als ze 's ochtends vroeg van de nachtdienst komt, zo egoïstisch zijn om meteen haar kind te wekken, dat vervolgens met haar gebabbel en geblèr de hele kommoenalka wakker maakt?

Wat hebben we toch een rotleven, zei Maria Nikolajevna. Ze gaf Matvej een kopje thee, ging bij hem aan tafel zitten en boog zich over de doos bonbons. Op hetzelfde moment realiseerde ze zich blijkbaar dat dit zinnetje, dat ze vaak en graag zei, hier niet paste. Waarschijnlijk daarom voegde ze er snel aan toe: En niet meer lang, dan wordt het

ook weer voorjaar en aan de berken komen kleine groene blaadjes.

Wat de bomen betreft kan ik u zeggen dat als u het hebt over de toestand van de schors van een lijsterbes, van een els of inderdaad over de kleur van het blad van een berk, dat ik me dan aangesproken voel alsof wat u zegt niet op de bomen, maar op mij doelt. Ik voel me geveleid door de tederheid van uw woorden over de bomen, die zo stil en verheven hun tijd uitzitten. Ik zeg u nog iets, maar u mag me niet uitlachen: Mijn jonge ik kon zich dertig jaar geleden niet voorstellen dat hij ooit bij de gedachte aan juist die bomen in zwaarmoedigheid zou vervallen.

Maria Nikolajevna geeuwde luid en breeduit en mooi, stond op, pakte de waterketel van het fornuis, schoof het wasgoed opzij, dat aan meerdere door de hele keuken gespannen lijnen hing, en vroeg ten slotte peinzend: Bomen, zei u? U leest te veel Toergenjev.

In het achterste gedeelte van het huis werd een radio aangezet, de laatste maten van Chopins dodenmars waren te horen, toen zette een koor in: *Onsterflijke helden, voor ons heengegaan*. De radio werd weer uitgeschakeld.

Inderdaad, bomen, zei Matvej Aleksandrovitsj, die zich plotseling ook heel moe voelde, als u wilt neem ik u komende zondag mee voor een wandeling in het amusementspark en laat ze u zien.

Ach nee, Matvej, dat hoeft toch niet, want wie weet rouwen de bomen deze dagen ook en bieden ze een heel treurige aanblik.

Wat denkt u, waarde Maria Nikolajevna?

Ja, het is niet te missen dat er in Moskou alweer iemand gestorven is. Trouwens, hebt u de tijd?

De tijd?

Hoe laat is het?

Bijna half zeven. Ik geloof niet dat de bomen treuren, maar de wilgen natuurlijk wel. Olmen en berken hebben in principe een vrolijk en opgewekt gemoed. Eiken zijn soms wat ernstig, maar rouwen? Om Stalin hebben we gerouwd, om Breznev hebben we gerouwd – en nu?

Maria Nikolajevna keek Matvej Aleksandrovijsj lang aan en zei niets. Toen deed ze vier klontjes suiker in een ander theekopje en roerde zorgvuldig.

Je thee, moeder.

Varvara Michajlovna kwam de keuken binnen, pakte het kopje, keek haar dochter aan en zei: Ik maak het niet lang meer.

Goedemorgen, waarde Varvara Michajlovna, zei Matvej Aleksandrovijsj.

Varvara Michajlovna bromde wat ten antwoord en wendde zich weer tot haar dochter. Waar is Janka?

Ze zit in bad.

Natuurlijk. Wat anders. Óf ze zit in bad, óf ze schreeuwt.

Ze schreeuwt niet, ze zingt.

En wie is er dood? Ze spelen Chopin.

Onze waarde Matvej Aleksandrovijsj vermoedt...

Zolang er niets officieel bekend is gemaakt, vermoed ik helemaal niets! riep Matvej Aleksandrovijsj ongewoon heftig.

Wie er ook gestorven is, suste Maria Nikolajevna, ik moet me nu gaan aankleden. Tot later.



Pas op voor Karis en zijn vrouw, zei Varvara Michajlovna.  
Pas op voor jezelf.

Voordat u gaat, waarde Maria Nikolajevna, de badkamer wordt alweer door uw dochter bezet gehouden. Daar moeten we iets aan doen.

En wat moeten we daaraan doen, Matvej? Wat stelt u voor?

De kleine Krosjka verscheen op blote voeten in de deuropening. Varvara Michajlovna nam haar op schoot en toverde een paar wollen sokjes uit haar ochtendjas tevoorschijn. Je vat nog kou, kind! Maar dat interesseert hier niemand, mijn arm engeltje.

Iemand moet met haar spreken. Een machtswoord, begrijpt u?

Ja, ik begrijp het, Matvej Aleksandrovitsj, maar u zult diegene niet zijn. Maria Nikolajevna wrong zich langs hem heen de keuken uit en klopte resoluut op de badkamerdeur. Janka, kom er nou eens uit. Ze probeerde haar stem een autoritaire klank te verlenen. Ze hoorden Janka nog een paar maten zingen en toen schelden.

Ziet u, je doet er niets aan, riep Maria Nikolajevna over haar schouder.

Janka stak haar linkerbeen uit het lauwwarme water en keek naar haar voet, draaide er kringetjes mee – een stevige voet. Ze sloot haar ogen, nog even vijf minuten in bad liggen. Haar ledematen waren zwaar. De nachtdienst was eindeloos geweest, verlicht door vele duizenden felle gloeilampen. Schroeven, beoordelen, schroeven, sorteren. Deze nachtdiensten scherpten op een eigenaardige manier haar bewustzijn en Janka ontwikkelde een zin voor futiliteiten. Ze herinnerde zich hoe in de pauze haar collega's met elkaar hadden staan kletsen en toen zij erbij was gekomen om ook een sigaretje te roken, waren ze van onderwerp veranderd en hadden elkaar veelbetekenend aangekeken. Waar ging dat over? Het deed er niet toe. Haar collega's deden er niet toe. De fabriek deed er niet toe. Ze kon zorgeloos zijn, ze kon verdrietig zijn, ze kon dom en gelukkig zijn. Of ze zou kunnen ophouden – eindelijk ophouden – met zich afvragen hoe ze zou kunnen zijn of hoe ze wilde zijn. Of hoe de wereld haar wilde. Was ze nuttig of zou de wereld het ook zonder haar kunnen stellen. Tastend gleed haar hand naar haar buik, naar haar heupen, luchtbelletjes stegen op en barstten uiteen op het oppervlak. Ze dook onder en zwom naar de oever, dook

weer op. Iedereen was er, Pavel, Olga, Emi, Kostja en Andrej. Emi en Kostja lagen innig omstrengeld op een deken en vraten elkaar zowat op. Olga citeerde lallend gedichten van Pasternak, Andrej waakte over de sjasliek boven de sintels en Pavel stond aan de rand van het water en keek naar haar uit.

Kan een van jullie klojo's me een handdoek aangeven, riep ze staande in het ijskoude water, dat zo koud was dat de vissen naar Afrika waren vertrokken. Pavel liet zijn hemd en broek vallen, kwam met zwaaiende piemel naar haar toe gerend en omhelsde haar stevig. En nu ben jij dus mijn handdoek, mompelde ze in het warme kuiltje tussen zijn hals en sleutelbeen. Ja, dat ben ik.

Andrej poseerde atletisch met de barbecuetang en stopte een reusachtig stuk witbrood in zijn mond. Rondom glanzende berken, glinsterend water en een fonkelend vermoeden dat de zomer zijn belofte van eeuwigheid niet zou nakomen. Met de naakte Pavel tegen zich aan geplakt probeerde Janka zich te verplaatsen, door het gras te glijden als op skiën in natte sneeuw, stap voor stap. Je breekt mijn rug nog. Ze kneep in zijn ballen en eindelijk liet hij los en viel als dood op de grond. Andrej wierp Janka haar hemd toe en grijnsde.

Wat is er?

Zullen we iets zingen, Janka?

Voor wie?

Voor ons.

Welk lied wil je zingen?

In plaats van te antwoorden gaf hij haar een spies met verbrande uien en vet vlees, keek naar haar kauwende mond.

De stukjes vet die ze overliet pakte hij en at ze op. Dat is het beste, en jij spuugt het uit.

Janka liet nog wat warm water erbij lopen. Wat was het heerlijk in de buik van het bad. Alles ligt nog voor me, lieve God, maak dat ik nog veel monden zal kussen, maak dat mijn liedjes gehoord worden.

Die avond zou ze in haar keuken een concert geven, een *kvarturnik*, zij alleen met de gitaar voor een man of tien, twintig. Als er zo veel mensen kwamen, zou het krap worden, en ze had nog altijd geen fatsoenlijk instrument. Andrej was een paar dagen daarvoor dronken over haar gitaar gestruikeld, de klankkast had de klap overleefd, maar de verbinding van bovenblad en zijwand was op één plaats gebarsten en de kam zag eruit alsof hij elk moment kon loslaten. Grijnzend had Andrej geprobeerd zijn verlegenheid te verbergen, je moet me dankbaar zijn, Janka, nu klinkt het eindelijk als punkmuziek. Pavel wilde Andrej al naar de keel vliegen, maar Janka was tussenbeide gekomen en Andrej was afgedropen. Pavel had beloofd voor een nieuwe gitaar te zorgen, was echter iedere keer met uitvluchten komen aanzetten. Moeilijk aan te komen, te duur, niet de juiste voor jou, hoe zit het eigenlijk met Andrejs gitaar? Die heeft hij verkocht. Heeft Olga er geen? Olga speelt viool. Janka, ik beloof je, op je concert heb je een nieuwe gitaar. Pavel beweerde zelfs dat de beroemde BG speciaal uit Leningrad was gekomen om haar concert bij te wonen. Andrej had geen hoge dunk van BG, noemde hem corrupt en een verrader vanwege zijn vriendin uit het Westen, die volgens de geruchten zijn opnames naar Amerika smokkelde